

Наявність таких семантичних схем і структурних моделей безособових речень у чеській мові засвідчує спільні характеристики слов'янських односкладних реченнєвих конструкцій і виявляє структурну і семантичну специфіку чеських односкладних предикативних одиниць дієслівного типу.

1. *Андерш Й. Ф.* Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й.Ф. Андерш. – К.: Наукова думка, 1987. – 190с. 2. *Данеш Ф.*, К семантике основных синтаксических формаций / Ф.Данеш, К.Гаусенблас // Грамматическое описание славянских языков. Концепции и методы. – М.: Наука, 1974. – С.90–97. 3. *Данеш Ф.* Семантична структура речення, 1981:49; 4. *Bauer J.* Syntactica slavica / J. Bauer. – Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1972. – 471s. 5. *Běličová H.* Semantická struktura věty a kategorie pádu / H. Běličová. – Praha: Academia, 1982. – 160 S. 6. *Mrázek R.* Дифференциация славянских языков в сфере модальности / R. Mrázek // Otázky slovanské syntaxe. – Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1973. – № 3. – S.177–184. 7. *Trávníček F.* Historická mluvnická česká III, Skladba / F. Trávníček. – Praha: 1956. – S.167–190. 8. *Zubatý J.* Die «man» - sätze / Studie a články. Sv. 2, Výklady tvaroslovné, syntaktické a jiné / Josef Zubatý. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. – S. 437–477.

Каленська А.С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОРФОЛОГІЗОВАНА СУБСТАНТИВАЦІЯ В ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються процеси транспозиції у лексико-граматичній системі сучасної турецької мови. Досліджується частиномовна класифікація турецької мови, морфологізована субстантивація та її реалізація у структурі турецького речення.

Ключові слова: морфологізована субстантивація, транспозиція, лексико-граматична система, частини мови, граматичні категорії іменника, словозмінний афікс, синтаксичний рівень, транспозит.

В статье рассмотрены транспозиционные процессы в лексико-грамматической системе современного турецкого языка. Изучается дифференциация частей речи турецкого языка, морфологизованная субстантивация и её реализация в турецком предложении.

Ключевые слова: морфологизованная субстантивация, транспозиция, лексико-грамматическая система, части речи,

грамматические категории имени существительного, словоизменятельный аффикс, синтаксический уровень, транспозит.

In the article the problem of morphological substantivation is viewed. The article is devoted to the part of speech classification in the modern Turkish language, transpositional processes and the implementation of the morphological substantivation in Turkish sentence.

Keywords: *morphological substantivation, transposition, lexical and grammatical system, parts of speech, grammatical categories of the noun, word-forming affix, syntactic level, substantivized word.*

Частини мови як лексико-граматичні класи слів не є ізольованими, оскільки постійно відбувається їх взаємоперехід. Проблема транспозицій у сучасній турецькій мові є надзвичайно актуальною. Адже відсутність наукового опису лексико-граматичної системи та транспозиційних процесів залишає невирішеним питання про межі частин мов та умови їхнього взаємопереходу.

Транспозиційні процеси досліджували багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: І.Р. Вихованець, О.Т. Кривonosов, О.С. Кубрякова, П.І. Кузнецов, О.І.Москальська, Е. Сепір, О.І. Смирницький, Ч. Фріз.

Метою цього дослідження є опис транспозиційних процесів, а зокрема морфологізованої субстантивації в лексико-граматичній системі сучасної турецької мови. Предметом дослідження є лексико-граматична система сучасної турецької мови, а об'єктом – морфологізована субстантивація.

Частини мови – це найбільш морфологічні класи слів, що характеризуються такими чотирма ознаками: 1) узагальненим (категорійним) граматичним значенням, абстрагованим від конкретних лексичних значень слів; 2) структурою морфологічних категорій; 3) системою форм словозміни або її відсутністю; 4) спільністю синтаксичних функцій [Вихованець 2004, 12].

Частини мови – це лексико-граматичні класи слів, які виділяються на основі їхніх спільних ознак. Турецькі дослідники виділяють такі спільні критерії: семантичний, морфологічний, функціонально-синтаксичний та позиційно-синтаксичний. Але пріоритетним критерієм у визначенні частини мовної належності турецького слова є функціонально-синтаксичний.

Проте класифікація частин мови лише за лексичним критерієм з урахуванням функціональної реалізації або лише за граматичним (функції слів у структурі речення), призвела до розмежованого опису

семантики та функцій слова й зумовила визначення класів слів, які групують лексику або семантикою або за синтаксичною функцією, і які не можна визначити як частини мови, тобто лексико-граматичні класи слів.

Турецька мова як аглютинативна характеризується сталою структурою речення, тобто порядок слів у реченні є чітко визначеним. Тому для частиномовної класифікації сучасної турецької мови характерним є застосування функціонально-синтаксичного критерію [Deny 1941, 147]. Тобто визначення частини мови за їх позицією та функцією у реченні. Джен Дені виділив три класи слів: 1) іменний; 2) дієслівний; 3) службовий. Своєю чергою іменний клас поділяється на дві підгрупи: 1) змінні (іменник та займенник); 2) незмінні (прикметник та прислівник).

Частини мови не представляють собою ізольовані розряди слів. Слова можуть переходити з однієї частини мови в іншу. Такий перехід зумовлений зміною лексичного значення слова та його морфологічних характеристик, яка впливає на його функції у структурі речення. Цей перехід називається транспозицією (конверсією).

У сучасній граматичній теорії транспозицію визначають як:

- 1) спосіб безафіксного словотвору [Смирницький 1956, 71–83; Гальперін 1956, 95–97];
- 2) морфолого-синтаксичний спосіб словотвору [Ярцева 1966, 87];
- 3) взаємоперехід частин мови обумовлений зміною лексичного значення слова, його морфологічною характеристикою, синтаксичними функціями [Москальська 1958, 348].

Перехід частин мови реалізується на морфологічному, синтаксичному та семантичному рівнях. На синтаксичному рівні частини мови з властивою їм синтаксичною позицією переходять у синтаксичну позицію, властиву іншій частині мови. Цей перехід може оформлюватися або не оформлюватися морфологічно. Семантичний рівень є найвищим ступенем переходу. Залежно від того, у яку частину мови (або у функції якої) переходить слово вирізняють різні види транспозиції: субстантивацію, адвербіалізацію, вербалізацію та ад'єктивацію [Вихованець 2004, 27]. У нашому дослідженні описується морфологізована субстантивація на синтаксичному рівні в сучасній турецькій мові. Морфологізована субстантивація – це транспозиція в іменник, яка оформлюється морфологічно (до слова додаються словозмінні афікси, які виражають граматичні категорії іменника).

Іменник сучасної турецької мови характеризується граматичними категоріями:

1. Присвійності. Виражає відношення присвійності між особою, яка володіє та предметом володіння, а також інші відтінки присвійності та релятивності. У турецькій мові категорія присвійності виражається: морфологічно (афіксами належності; афіксом *-İ*; афіксом родового відмінка і афікса *-ki*); морфолого-синтаксично (афіксами присвійності; присвійними займенниками); синтаксично (присвійними займенниками).

2. Відмінка. Виражає відношення іменника до слів, які виражаються морфологічно або до інших іменників у структурі речення чи словосполучення.

3. Числа. Виявляє семантичне спрямування, тобто відображення кількісних співвідношень у позамовній дійсності. Форма множинності утворюється словозмінним афіксом *-lar/-ler* (афікс не вживається якщо використовується числівник).

Характерною рисою турецького іменника є його здатність вступати в ізафетні конструкції. Ізафет – це іменні означальні сполучення. Ізафети можуть будуватися за принципом узгодження (або ж неповного узгодження) чи прилягання. У письмовому різновиді літературної мови в ізафетах, як і в усіх видах означальних словосполучень, послідовно діє закон передування означального перед означуваним [Щека 2007, 342]. Існує ізафет першого типу (двоафіксний) та другого типу (однафіксний). Наприклад, *kız-ın kitab-ı* 'книжка дівчини'. В ізафетній конструкції першого типу до головного слова додається афікс родового відмінка *-ın*, а до залежного слова – афікс присвійності третьої особи однини *-ı*. Ізафет другого типу є однафіксним. Наприклад, *kadın paltos-u* 'жіноче пальто'. Оформлюється за допомогою додавання афікса присвійності третьої особи однини *-u* до означуваного слова.

Оскільки частини мови в турецькій мові визначаються за функціонально-позиційним принципом, відповідно за кожною частиною мови закріплена певна функція у реченні. Тому під час морфологізованої субстантивації функції іменника (підмета та додатка) починають виконувати субстантивовані транспозити.

У процесі субстантивації транспозит виконує функції іменника у реченні. Транспозит виражає граматичні категорії іменника, що можуть бути морфологічними, морфологічно-синтаксичними та синтаксичними.

1. *Benim güzel kız kardecim geldi. 'Прийшла моя гарна сестра'.*

2. *Vak! G^zzelim geldi. 'Поглянь! Прийшла моя краса'.*

У першому реченні прикметник *g^zzel* виконує функцію означення. У другому реченні прикметник транспозиціонується в іменник *g^zzelim*, який виконує функцію підмета. До прикметника додається словозмінний афікс *-im*, який виражає граматичну категорію присвійності (перша особа однини).

1. *Vo^e zamanlarım^{da} okuyorum. 'Я читаю у вільний час'.*

2. *Kitabın okuması b^uryn bo^ş zamanımı alıyor. 'Читання книги займає весь мій вільний час'.*

3. *Bo^ş zamanlarım^{da} okumayı seviyorum. 'Я люблю читати у вільний час'.*

4. *Okumanda bir fayda var mı?' Чи є якась користь з твого читання?'*

У першому реченні дієслово *okumak* виконує функцію присудка. Надалі дієслово *okumak* транспозиціонується у морфологічно оформлений іменник:

- у другому реченні виконує функцію підмета; оформлює ізафет першого типу за допомогою словозмінного афікса присвійності *-sı* (третя особа однини), який додається до означуваного слова;

- у третьому реченні виконує функцію додатка; оформлюється словозмінним афіксом *-yü* (знахідний відмінок); у четвертому реченні виконує функцію додатка; оформлюється словозмінним афіксом *-da* (місцевий відмінок).

1. *Ustanın iki b^uy^uk o^ğlanları ve bir k^uç^uk kız vardı. 'У майстра було двоє старших синів та одна молодша донька'.*

2. *Onun b^uy^ukleri in^eaat t^uhendisliğini bitirmeyi küç^üğ^ü ise dieziklikte okuyordu. 'Його старші (сини) закінчили відділення будівництва, а його молодшенька навчалася на стоматологічній справі'.*

3. *Hem b^uy^uklerle hem k^uç^uklerle hediye ver. 'Віддай подарунки і великим і малим'.*

У першому реченні прикметники *b^uy^uk* та *k^uç^uk* виконують функцію означення в структурі речення. У другому та третьому реченнях прикметники *b^uy^uk* та *k^uç^uk* транспозиціонуються в іменники, які виконують функції підмета і додатка відповідно. Ця транспозиція морфологічно оформлюється за допомогою словозмінних афіксів: множини *-ler* (*b^uy^uk-ler-i*; *b^uy^uk-ler-e*; *k^uç^uk-ler-e*); знахідного відмінка (*b^uy^uk-ler-i*; *küç^üğ^ü-b^ü*); давального відмінка (*b^uy^uk-ler-e*; *k^uç^uk-ler-e*).

1. *Sevgili arkadaşım l^ut^fen beni unutma! 'Дорогий друже, не забувай мене, прошу'!*

2. *Sevgilim beni olduğum gibi kabul eder.* 'Моя **кохана** приймає мене таким яким я є'.

3. *Hatta epeyce kızarsanız sevgilinize uьreğinizin kapılarını açık bırakmanız gerekiyor.* 'Навіть якщо ви **неабияк** розізрилися, ви маєте **лишити** дверцята від вашого серця для вашого **милого** відчиненими'.

У першому реченні прикметник *sevgili* виконує функцію означення. У другому та третьому реченнях прикметник *sevgili* транспонується в іменники, що виконують функції підмета і додатка відповідно, морфологічно оформлюється за допомогою словозмінних афіксів: присвійності (*sevgili-m; sevgili-niz-e*) та давального відмінка (*sevgili-niz-e*).

1. *Mustafa Bey yeni eve girer girmez yeni yacama baelamaya karar vermie.* 'Як тільки пан Мустафа увійшов до **нового** дому, він вирішив розпочати **нове** життя'.

2. *O yine bilmeden yenisini koydu.* 'Він знову не знаючи вніс **щось нове**'. *Yeniler bir iete her zaman daha cansli olurlar.* '**Новачки** завжди більш успішні у професійному житті'.

У першому реченні прикметник *yeni* виконує функцію означення. У другому та третьому реченнях прикметник транспонується в іменник *yenisini* та *yeniler*, які виконують функцію додатка та підмета відповідно. Субстантивація морфологічно оформлюється словозмінними афіксами: присвійності (*yeni-si-ni*), множини (*yeni-ler*), знахідного відмінка (*yeni-si-ni*)

Отже, морфологізована субстантивація в сучасній турецькій мові реалізується в структурі речення. Морфологізований транспозит набуває граматичних категорій іменника, які оформлюються словозмінними афіксами. Процес морфологізованої субстантивації найкраще простежується на прикладі прикметника, який є незмінною частиною мови, проте під час транспозиції набуває словозмінної парадигми іменника. Таким чином, морфологізована субстантивація, яка реалізується лише в структурі речення, відбувається шляхом зміни функцій транспонованого слова, яке набуває словозмінних афіксів іменника.

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К.: Унів. вид-во "Пульсарі", 2004. – 411 с. 2. Гальперин І. Р. Лексикологія англійського мови / І. Р. Гальперин, Е. Б. Черкасская. – М.: ГЦК "Ин-Яз", 1956. – 298 с. 3. Кривоносів А. Т. Система класів слів як відображення структури мовного свідомості / А. Т. Кривоносів. – Москва – Нью-Йорк, 2001. – 845 с. 4. Кубрякова Е. С. Основи морфологічного аналізу: на

материале германских языков / Е. С. Кубрякова. [2-е изд.]. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 328 с. 5. Кузнецов П. И. О принципах выделения частей речи. (На материале турецкого и русского языков) / П. И. Кузнецов // Сборник трудов по языкознанию. – 1957. – № 1. – С. 73–83. 6. Москальская О. И. Грамматика немецкого языка. Теоретический курс / О.И. Москальская. – М.: Литературы на иностранных языках, 1958. – 396 с. 7. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи / Э. Сепир. – М.: Директ-медиа, 2007 – 447 с. 8. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М.: Издательство литературы на разных языках, 1956. – 260 с. 9. Фриз Ч. Значение и лингвистический анализ / Ч. Фриз // Новое в лингвистике. – М., 1962. – № 2. – С. 98–116. 10. Щека Ю. В. Практическая грамматика турецкого языка / Ю. В. Щека. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 606 с. 11. Ярцева В. Н. К вопросу об историческом развитии системы языка / Н. В. Ярцева // Вопросы теории и истории языка в свете трудов – И.В. Сталина по языкознанию. – 1966. – С. 68–98. 12. Deny J. Türk dili grameri (osmanlı lehçesi) / Jean Deny. – İstanbul : Maarif matbaası, 1941. – 176 s.

Каптюрова В.В.

СИНКРЕТИЗМ МОНОЛОГУ, ДИАЛОГУ ТА ПОЛІЛОГУ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядаються особливості взаємодії монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення в комунікативному середовищі соціальних мереж та мікроблогів. Розкриваються механізми переходу видів мовлення у напрямку «монолог – діалог/полілог».

Ключові слова: *інтернет-комунікація, соціальна мережа, мікроблог, синкретизм, монолог, діалог, імпліцитний діалог, полілог.*

В статті розглядаються особливості взаємодії монологічної, діалогічної та полілогічної мовлення в комунікативному середовищі соціальних мереж та мікроблогів. Розкриваються механізми переходу видів мовлення в напрямку «монолог – діалог/полілог».

Ключевые слова: *интернет-коммуникация, социальная сеть, микроблог, синкретизм, монолог, диалог, имплицитный диалог, полилог.*

The article considers monologue, dialogue, polylogue interaction in social networking and microblogging. The mechanisms of switching from monologue to dialogue/polylogue are also covered.

Key words: *Internet communication, social networking, microblogging, syncretism, monologue, dialogue, implicit dialogue, polylogue.*